

TREBALL FI DE MÀSTER

Màster Universitari de Psicopedagogia

Curs acadèmic 2018-19

L'estimulació de la consciència fonològica a través del joc: Proposta d'intervenció educativa

Realitzat per Alba Rentero Roca

Tutoritzat per Natasha Baqués Aguiar

18 de maig de 2019

Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport

c. Císter, 34
08022 Barcelona
www.blanquerna.edu

RESUM

Tots els infants necessiten la llengua per comunicar-se, és a dir, per escoltar, parlar, llegir i escriure. La gran finalitat és que, des de ben petits, compreguin les quatre dimensions i les utilitzin en contextos reals i quotidians. La recerca ens diu que no n'hi ha prou amb els enfocaments comunicatius; també s'ha de proporcionar el coneixement metalingüístic, el qual permet que es conegui amb més profunditat com és la llengua, quines peces té i quines possibilitats de combinació presenta. La consciència fonològica (CF) és l'habilitat que permet accedir a l'estructura de la llengua oral i ser conscient dels fragments fonològics de les paraules. Així doncs, el que aquest treball proposa és un conjunt d'activitats lúdiques i manipulatives que, mitjançant el joc, tenen per objectiu estimular la consciència fonològica de l'alumnat que es troba dins l'etapa d'Educació Primària.

Paraules clau: comunicació, coneixement metalingüístic, consciència fonològica, educació primària i activitats lúdiques.

ABSTRACT

All children need language to communicate, which includes listening, speaking, reading and writing. The great purpose is to understand the four dimensions and use them in a real and daily context since they are young. Research tells us that there are not enough communication approaches, as well as providing metalinguistic knowledge, which allows to know in greater depth how is the language, its pieces and the combination of options that it presents. The phonological awareness is the ability to access into the structure of the oral language and to be aware of the phonological fragments of the words. With this objective, a didactic proposal is presented with a design of dynamic activities for students of Primary Education in order to stimulate the phonological awareness through the game.

Keywords: communication, metalinguistic knowledge, phonological awareness, primary education and playful activities.

Introducció

Aquest treball sorgeix de la necessitat de treballar la consciència fonològica (CF) a les primeres etapes d'educació primària. Es pretén col·laborar en un projecte educatiu construït i dissenyant tot aquell material manipulable necessari per millorar les inquietuds d'aquells alumnes amb series dificultats en la lectoescriptura.

Avui en dia l'escola presenta objectius diferents i complementaris en relació amb l'ensenyament de la lectura: l'objectiu principal és aconseguir una alfabetització de qualitat en la totalitat dels alumnes; un altre, no menys important, és fomentar l'interès i el gust per la lectura per tal que esdevingui una pràctica habitual en el dia a dia de qualsevol persona. Així doncs, actualment ens plantejem tant la manera d'ensenyar a llegir com també les condicions i el moment per fer-ho.

Saber llegir i escriure és una eina bàsica per poder desenvolupar-se dins la nostra societat, ja que de forma habitual fem ús del codi escrit per comunicar-nos i realitzar tasques durant la nostra vida diària. Aquest aprenentatge s'ensenyava a les escoles des de ben petits i s'emmarca, en el cas de Catalunya, dins del Projecte Lingüístic de Centre (PLC) de cada escola. El PLC, que forma part del Projecte Educatiu de Centre (PEC) és un document que tenen els centres educatius i que està format per un recull de propostes de l'escola per a l'ensenyament i l'aprenentatge de les llengües (Generalitat de Catalunya, 2014).

Per entendre el concepte de consciència fonològica (CF) cal primer entendre què és un fonema. Un fonema és la unitat de so més petita en llenguatge que pot produir diferències en el significat. Les paraules (en totes les llengües) estan compostes de cadenes de fonemes que permeten als parlants crear totes les paraules que puguin necessitar utilitzant les combinacions de només uns 35 diferents sons de la parla (Garriga, 2002). Aquesta habilitat de caràcter metacognitiu és un poderós predictor de les diferències individuals en l'aprenentatge de la lectoescriptura (Garriga, 2002).

Com indica l'autora anterior, adquirir consciència fonològica actualment suposa adquirir dos tipus de coneixements sobre el llenguatge. El primer, implica aprendre que les paraules es poden dividir en segments més petits que les síl·labes. El segon, implica aprendre sobre els mateixos fonemes individuals. Quan el nen/a adquireix més coneixements conscients sobre els trets distintius dels fonemes (com "sonen" dintre de les paraules o com se "senten" quan són pronunciats) és més capaç de identificar-los aïlladament i saber la posició que ocupen dins de la paraula.

En aquest sentit, es consideren quatre nivells de CF d'acord amb Defior i Serrano (2011): En primer lloc, la consciència lèxica, és la habilitat per identificar les paraules que componen les frases i manipular-les de forma deliberada. Un exemple de tasca d'aquest tipus seria preguntar quantes

paraules hi ha en una frase donada (a “el meu germà té trenta anys” n’hi ha sis). En segon lloc, la consciència sil·làbica, aquella habilitat per segmentar i manipular les síl·labes que componen les paraules. Un exemple seria preguntar quantes síl·labes (trossets) hi ha en una paraula (a “germà” n’hi ha dues). En tercer lloc, la consciència intrasil·làbica, l’habilitat per segmentar i manipular l’inici (consonants abans de la vocal) i la rima (la vocal i consonants que segueixen) de les síl·labes. Un exemple seria preguntar per la diferència entre “mar” i “bar” (diferent inici) o entre “pic” i “poc” (diferent rima). Per últim, la consciència fonèmica, aquella habilitat per segmentar i manipular les unitats més petites de la parla que són els fonemes. Un exemple de tasca d’aquest aspecte consistiria en preguntar quants sons (trossets) s’escolten en una paraula (a “germà” n’hi ha cinc).

Defior i Serrano (2011) afirmen que els dèficits en el coneixement fonològic són característics dels lectors amb dificultats, com ara els nens i nenes amb dislèxia. La base d’aquest trastorn d’aprenentatge recau en un problema del processament fonològic.

En tractar-se d’un trastorn d’aprenentatge, el marc fonamental de detecció i d’intervenció és l’escola i això determina *el qui, el com i el quan* cal actuar. Com la recerca indica, la detecció i la intervenció davant les dificultats en l’aprenentatge de la llengua escrita, han de ser precoces, i les estratègies d’intervenció han de ser incorporades al més aviat possible en les pràctiques escolars per tal d’assegurar l’alfabetització i el progrés de tot l’alumnat (Garriga i Sala, 2015).

S’ha comprovat en un estudi que si s’incrementen els nivells de CF dels nens/es amb desenvolupament típic, millora la seva lectoescriptura (Defior i Tudela, 1994). Aquest estudi va analitzar l’evolució de les habilitats de CF, lectura i escriptura, des de l’etapa prelectora fins als tres primers cursos de educació primària. Els participants eren 132 infants de 7 escoles diferents que van ser avaluats individualment dos vegades per curs, des del primer curs d’Educació Infantil (edat mitja 3, 4 anys) fins a 3r curs d’Educació Primària (edat mitja 7, 8 anys). Amb aquest objectiu apliquen diverses proves de consciència fonològica, lectura i escriptura. Els resultats suggereixen que els infants mostren un augment significatiu en l’execució en les proves de CF, particularment important a l’inici de l’aprenentatge formal de la lectoescriptura. Podria dir-se que el contacte amb el llenguatge escrit fa “visibles” els segments del llenguatge oral.

Una altra investigació realitzada amb 24 nens/es de Granada entre 5 i 6 anys, mostren l’evolució de les habilitats fonològiques i de lectura en els primers moments d’instrucció lectora. Amb aquest objectiu es van aplicar proves de lectura de lletres, paraules i pseudoparaules, i tres proves de CF, en les que s’avaluava diferents nivells d’aquesta habilitat (síl·laba, rima intrasil·làbica i fonema). Aquestes proves van ser administrades en quatre moments del curs acadèmic (setembre, desembre, febrer i juny). Els resultats evidencien un efecte evolutiu en l’aprenentatge al llarg del

primer any d'ensenyament de la lectura, observant un clar augment en l'execució mitjana a mesura que avança el curs (Serrano, Defior i Jimenez, 2009).

A la pràctica, les habilitats que representen la consciència fonològica dels nens i nenes manifesten una complexitat contínua. Així doncs, és important treballar aquesta habilitat mitjançant activitats que segueixin un ordre coherent. A continuació es mencionen les activitats de menys a més complexitat (Chard i Dickson, 2002):

En primer lloc, als infants de 4 anys se'ls ensenya mitjançant activitats com ara rimes senzilles i cançons rimades, i també segmentació oracional que manifesta la consciència que el discurs es pot dividir en paraules individuals. En segon lloc, pels infants de 5 o 6 anys, trobem activitats relacionades amb la separació de paraules en síl·labes i amb la formació de paraules mitjançant la unió de síl·labes diferents (per exemple: PA, CA-DI-RA, SA-BA-TI-LLA, etc.). En tercer lloc, a partir dels 6 anys es realitzen activitats com ara dividir paraules segons la seva arrel i la seva terminació, i formar paraules noves ajuntant arrels i terminacions diferents. En quart i últim lloc, el nivell més sofisticat de consciència fonològica és la consciència fonèmica. Com bé s'ha comentat anteriorment, vol dir entendre que les paraules estan formades per sons individuals o fonemes i tenir l'habilitat per manipular aquests fonemes, ja sigui separant, ajuntant o canviant fonemes de les paraules per poder formar paraules noves. Aquest últim nivell va adreçat a infants a partir de 6 anys i cal treballar-ho al llarg del cicle inicial (1r, 2n i 3r de primària).

Els exercicis anteriors pretenen millorar l'habilitat de representar i operar mentalment amb els sons del llenguatge, influint directament en els processos de descodificació lectora, així com exerciten la memòria de treball o operativa, aquella que permet l'emmagatzematge i la manipulació temporal de la informació per a la realització de tasques cognitives complexes i que està directament relacionada amb l'aprenentatge lectoescriptor (Chard i Dickson, 2002).

D'acord amb el que explica PRODISCAT (2012), davant de les dificultats d'aprenentatge dels alumnes cal assegurar 3 nivells d'intervenció: El primer nivell fa referència a un ensenyament de primera qualitat. Es tracta d'enriquir els programes de classe perquè surtin beneficiats tots els alumnes i, en especial, els que presenten dificultats. En aquest cas, caldria fer un treball fonològic sistemàtic i facilitar activitats i experiències per desenvolupar les habilitats de parla i d'escolta i de consciència fonològica. En el segon nivell es treballa en petit grup o es realitza una intervenció individualitzada. A més a més de la intervenció del 1r nivell, alguns alumnes requereixen un suport addicional que es pot donar en petit grup o a nivell individual; la intervenció es basa en els programes de classe però es fan les activitats adequades i adaptades per assegurar el progrés de l'alumne. Pel que fa al tercer i últim nivell, es proporciona un suport intensiu. Es refereix a aquells

alumnes que requereixen una adaptació personalitzada del programa que s'ha d'adequar a les seves dificultats específiques i greus. En aquest cas parlariem d'un programa individualitzat (PI) que es duria a terme de forma intensiva i durant un temps determinat, per facilitar l'accés a la llengua escrita i donar recursos compensatoris a alumnes dislèxics de diagnòstic tardà.

Com remarca Adams (1990), la dificultat en l'adquisició de la consciència fonològica, en gran mesura, es deu a que les persones no presten atenció als sons dels fonemes mentre parlen o escolten. En canvi, com l'autor indica, processen els fonemes de forma automàtica, dirigint la seva atenció activa al sentit i a l'entonació de les produccions globals. El repte, per tant, és trobar camins perquè els infants notin els fonemes i descobreixin la seva existència i possibilitat de separar-los. Afortunadament, algunes de les activitats que impliquen rimes, ritmes, escoltar i jugar amb els sons, entusiasmen als infants i són ideals treballar-les a partir de l'àmbit lúdic (Garriga, 2002).

El joc ha estat sempre un canalitzador important de tots els aprenentatges, i d'una forma especial de l'aprenentatge lingüístic (Fons, 1999). S'aprèn a parlar jugant, i jugant s'aprofundeix en el domini del llenguatge. En el joc l'esforç esdevé imperceptible per al jugador perquè queda a bastament compensat pel plaer de jugar; però l'esforç hi és, i totes les facultats del jugador estan en tensió: la memòria, la precisió, la sincronia entre el moviment i la paraula, l'atenció, l'acceptació dels codis i la voluntat de participar (Tió, 2006). Els aprenentatges adquirits en el joc són naturals, profunds i significatius. No obstant, si considerem que l'aprenentatge és significatiu quan pot relacionar-se de manera substancial amb el que l'alumne ja sap, l'espai de joc lliure esdevé un context on aquests aprenentatges s'optimitzen de manera espontània. L'infant, en el joc, parteix sempre dels coneixements que ja té, i, a mesura que va jugant, va incorporant, segons les circumstàncies, noves informacions de manera significativa, ja que per a ell tenen una funcionalitat i un sentit, encara que l'adult sovint no ho percebi en aquesta perspectiva (Vendrell, 2009). Per aquest motiu, en aquest estudi s'utilitza la creació i l'adaptació de jocs com a recurs didàctic per facilitar la reflexió fonològica.

En aquest sentit, la Convenció dels Drets dels Infants (1989) afirma que "L'infant gaudirà plenament dels jocs i activitats recreatives, els quals han d'estar orientats a les finalitats perseguides per l'educació; la societat i les autoritats públiques s'esforçaran a promoure la satisfacció d'aquest dret" (art.31). Partint d'aquesta idea, el joc es planteja com a dret fonamental de tot nen/a i d'aquesta manera esdevé una estratègia que pot transformar de forma radical i disruptiva el procés d'ensenyament i aprenentatge.

Segons la perspectiva constructivista la funció principal del mestre en les interaccions que es donen en qualsevol aprenentatge és la de crear, en paraules de Vigotsky (1978), zones de

desenvolupament proper (ZDP). L'infant, mentre juga, està sempre per sobre del que és el seu nivell de desenvolupament real, s'avança al que ja coneix perquè juga plantejant-se reptes contínuament. El joc és un tipus d'activitat que esdevé motor per al desenvolupament, ja que crea contínuament ZDP. Segons la forma com es van desencadenant els diferents esquemes d'acció, es posen en evidència no sols els coneixements adquirits sinó també els nous reptes plantejats i els processos que l'infant desenvolupa per a poder-los superar.

Com ja s'ha esmentat a l'inici del treball, a l'escola on es realitza l'estudi s'hi troben alumnes amb greus dificultats en el llenguatge oral i escrit. Es planteja, de cara al curs vinent, iniciar un nou projecte psicopedagògic amb l'objectiu d'estimular la consciència fonològica (CF) de manera lúdica i manipulativa en petit grup. En aquest sentit, es pretén col·laborar en aquest pla construint i dissenyant tot aquell material manipulable necessari per millorar les inquietuds d'aquells alumnes amb series dificultats en la lectoescriptura.

Objectius

El propòsit principal que es persegueix amb aquest estudi és dissenyar una proposta didàctica ajustada a les necessitats de quatre alumnes de primer de primària per estimular el desenvolupament de la CF i afavorir el seu llenguatge oral i escrit a través del joc.

Els objectius específics que guien i profunditzen en els aspectes proposats de l'estudi es concreten en:

- Analitzar quines són les fortaleces i quines són les àrees de millora en relació a l'habilitat de la CF en els 4 infants de 1r de primària que s'estudien en el projecte.
- Identificar estratègies i metodologies dinàmiques per treballar la CF segons la percepció de diferents professionals.

Mètode

L'estudi s'ha realitzat en una escola ordinària d'una línia, situada al barri de Sarrià de la ciutat de Barcelona. L'escola es basa en l'educació integral, l'atenció individualitzada i té un projecte plural que no només acull nens i nenes del barri, sinó també nens i nenes de famílies amb alumnes amb necessitats educatives especials i específiques que volen formar part del projecte escolar.

Participants

En aquest estudi hi van participar voluntàriament un total de 4 alumnes, 2 psicòlogues i 1 logopeda.

Els infants que van participar en la identificació de necessitats de l'estudi són quatre alumnes (dos nens i dues nenes) que cursen primer de primària (tots ells estan a la mateixa classe) amb edats compreses entre 5 i 6 anys. Pertanyen a un grup classe de 26 alumnes i es defineix com un grup treballador i competent, però molt actiu i complicat a la vegada. El professorat el defineix d'aquesta manera i, des del seu punt de vista, troben l'origen de la conducta problemàtica grupal a les dificultats associades que mostren els alumnes participants d'aquest estudi. Aquests nens i nenes no presenten un diagnòstic de dislèxia però si que al llarg dels anys de la seva escolarització s'han detectat greus dificultats per llegir i escriure.

Entre els especialistes que van participar com a beneficiaris del projecte s'hi troben 2 psicòlogues col·legiades, una de les quals és la psicopedagoga del centre des de fa 8 anys i l'altre fa 2 anys que treballa a l'escola i exerceix de mestra de matemàtiques a 6è de Primària. El logopeda té 3 anys d'experiència treballant a l'escola i ve un parell de dies a la setmana per atendre infants des del primer curs d'Educació Infantil (3 anys) fins a 6è de Primària (12 anys).

Instruments

En aquesta investigació, les tècniques de recollida d'informació que es van utilitzar van ser l'observació i l'entrevista.

Pel que fa a la primera tècnica, es va dur a terme una observació dirigida als 4 alumnes de 1r de primària per tal d'analitzar l'habilitat de CF que tenen adquirida. El tipus d'observació va ser directa, aquella que contempla les accions en curs d'un o més subjectes en el moment en què es produeixen. Es va utilitzar una pauta d'observació elaborada *ad hoc* amb 6 subapartats amb l'objectiu d'avaluar els diferents factors que afavoreixen el desenvolupament de la CF (Garriga, 2002): (a) rimes, (b) paraules i frases, (c) consciència de síl·labes, (d) fonemes, (e) introducció a les lletres-grafia i (f) consciència lèxica. Els factors anteriors contenen una sèrie d'ítems els quals s'avaluen en funció de 4 graus de desenvolupament aconseguit: 4 (sempre), 3 (generalment), 2 (a vegades) i 1 (mai).

Pel que fa a la segona tècnica de recollida de dades utilitzada per emprar aquesta investigació ha estat l'entrevista, una de les estratègies més utilitzades per recollir dades d'investigació social (Latorre, 2003). D'acord amb aquest darrer autor, la modalitat de l'entrevista emprada ha tingut una organització semi-estructurada, ja que les preguntes es basen en un guió que predetermina la informació que es requereix. Aquesta es du a terme amb l'objectiu principal d'obtenir informació sobre l'opinió dels professionals en relació a les estratègies i els recursos òptims per crear un conjunt de jocs manipulatius que reforcin l'habilitat de la CF i, d'aquesta manera contextualitzar-los. Així doncs, en relació als objectius establerts, s'ha dissenyat una entrevista de 15

preguntes organitzades en 7 àrees diferents: (a) fonaments sobre la CF (2 preguntes), (b) senyals d'alerta (2 preguntes), (c) intervenció (3 preguntes), (d) suports (2 preguntes), (e) estratègies per estimular la CF (4 preguntes), (f) avaluació (1 pregunta) i (g) formació sobre aquest àmbit (1 pregunta). El tipus de resposta era oberta, la qual cosa va possibilitar més flexibilitat i matisos en les respostes. Van tenir una durada total de 45 minuts aproximadament cada una d'elles.

Procediment

Anteriorment, el personal docent, la tutora del grup-classe i la psicopedagoga del centre ja feien referència a la manca d'habilitats de lectoescriptura dels 4 alumnes, fet que va induir al professorat a voler millorar la situació. Per aquest motiu, des del Departament d'Orientació Psicopedagògica del centre (DOP) em van fer una demanda per col·laborar dissenyant tot aquell material manipulable necessari per estimular de forma lúdica la CF d'aquells alumnes amb series dificultats en la lectoescriptura.

Per a la realització d'aquest treball es van seguir un total de quatre fases, les tres primeres dedicades a la planificació i recollida de les dades i en la última es va fer un anàlisi de les dades obtingudes.

A la primera etapa, després de demanar permís i col·laboració a l'equip directiu i docent, es van seleccionar els participants (els quals van acceptar participar en la recerca, donant el seu consentiment informat).

A la segona etapa, es va dissenyar una pauta d'observació dirigida als alumnes de primer de primària. Tot seguit, es va crear un model d'entrevista dirigida als 3 especialistes per tal de recollir informació sobre estratègies i metodologies innovadores.

A la tercera etapa, una vegada finalitzada l'estructura de les tècniques de recollida de dades, es va passar a realitzar el registre de la observació i les entrevistes. En primer lloc es va assistir a un taller de llengua catalana de dues hores per tal de fer una observació específica de quatre alumnes de 1r de Primària, amb el propòsit d'avaluar els diferents factors que afavoreixen el desenvolupament de la CF. En aquest taller, el grup classe estava distribuït en 7 racons de l'aula, on es treballaven manipulativament diversos aspectes de la consciència fonològica i les competències bàsiques corresponents (rimes i rodolins; poemes de la Joana Raspall; separar paraules dins la frase; comptar síl·labes; camp semàntic; diàleg amb titelles i jocs d'ordinador). Al mateix temps que s'estava fent el taller, es va omplir la pauta d'observació creada per tal d'analitzar rigorosament les àrees específiques de suport. En segon lloc, es van entrevistar un total de tres especialistes que treballen tots ells a l'escola: dues psicòlogues i un logopeda, tots ells formats amb el grau de psicologia i/o logopèdia.

A la quarta etapa, es van analitzar les dades de les diferents tècniques de recollida d'informació. Durant la observació realitzada en el taller de CF, es va identificar el nivell d'adquisició de les 6 àrees de suport (*rimes, paraules i frases, consciència de síl·labes, fonemes, introducció a les lletres-grafies i consciència lèxica*) segons l'escala d'adquisició que avarca de l'1 al 4. A partir d'aquí, es va anotar la puntuació i es va calcular la mitjana de cada una de les àrees en els 4 alumnes. En quant a les entrevistes, es van fer les transcripcions corresponents i es van analitzar les 5 àrees específiques (*signes d'alerta, intervenció, suports, estratègies i avaluació*). D'aquesta manera, amb la percepció dels tres professionals, es van identificar de forma deductiva els temes més freqüents dins de cada àrea.

A partir de la detecció de les dificultats específiques dels alumnes mitjançant el registre de la conducta observada, de les estratègies i metodologies suggerides pels entrevistats i de la revisió de la literatura sobre la millor manera d'incidir en el desenvolupament de la CF en infants de primària, es va passar a dissenyar un programa en el qual s'exposen un conjunt de jocs manipulatius per a treballar aquesta habilitat.

Resultats

Per tal de dissenyar la proposta didàctica es van abordar cada un dels objectius que s'organitzen en aquestes dimensions: (a) fortaleces i necessitats específiques dels alumnes, (b) percepció dels diferents professionals i (c) disseny de la proposta didàctica.

Fortaleces i necessitats específiques dels alumnes

Per tal d'analitzar quines són les fortaleces i quines són les àrees de millora en relació a l'habilitat de la CF en els 4 infants de 1r de primària que s'estudien en el projecte, es va prendre com a instrument de referència la observació directa dividida en 6 àrees de suport diferents.

Segons la *primera àrea* que es centra en les *rimes*, els alumnes 1, 2 i 3 es situen en el grau de desenvolupament entre 1,5 i 2, que pertany a la categoria de mai o quasi mai reconeix les rimes, tal com es pot observar a la *Figura 1*. En canvi, l'alumne 4 assoleix el grau 3, on es pot dir que generalment identifica les parelles de rimes del taller correctament, a vegades però, amb ajuda d'un adult.

A la *segona àrea* referent a les *paraules i frases*, els 4 alumnes coincideixen dins del 2n grau de desenvolupament i destaquen aspectes com ara que necessiten suport de forma freqüent de l'adult per separar correctament les diferents paraules d'una frase i sovint fan una separació incorrecte d'aquestes. Un exemple d'aquesta àrea seria: La margarida és una flor = *Lamargarida ésuna flor*.

Respecte a la *tercera àrea*, relacionada amb la *consciència de síl·labes*, l'alumne 4 continua obtenint un major grau de desenvolupament (2,4) i la resta dels alumnes es situen entre el rang 1 i el 2, on presenten series dificultats en separar les síl·labes de les paraules. Destaca el fet que a tots ells els costa la separació de síl·labes especialment amb els monosíl·labs. Per exemple: *cau (ca-u)*, *flor (f-lor)*, *sal (sa-al)*, *llit (lli-it)*, *sol (so-ol)*, etc.

Pel que fa a la *quarta àrea* que es centra en els *fonemes*, com es pot observar a la *Figura 1*, els 4 participants fan una baixada dràstica respecte a les altres àrees i tots ells es situen per sota del grau 2 de desenvolupament aconseguit. Presenten series dificultats en identificar els fonemes de les diferents síl·labes, no entenen que cada grafema (lletra) representa un fonema (so). Els fonemes que els costa més són els que representen les lletres C, T, R, S i G. Generalment formen incorrectament les paraules amb els diferents suports que se'ls proporciona (taps d'ampolla, targetes, etc.) i sovint fan omissions de lletres.

Quant a la *cinquena àrea*, referent a la *introducció a les lletres-grafia*, l'alumne 1 es manté en el *1r* grau de desenvolupament i la resta dels alumnes es troben tots en el *2n* grau. Entre les necessitats de suport específiques, destaca el fet que necessiten constantment la figura de l'adult al seu costat per tal que li remarqui el so dels fonemes i se'ls exemplifiqui cada un dels sons amb paraules del seu abast que comencin amb el mateix fonema. Per exemple: El so /m/ amb la lletra M de la paraula *mico*; el so /f/ amb la lletra F de la paraula *foca*; el so /t/ amb la lletra T de la paraula *tigre*, etc.

Per últim, en la *sisena àrea* centrada en la *consciència lèxica*, els 4 alumnes es situen a la franja del grau de desenvolupament entre 1,5 i 2,5. En el taller de CF tots ells presenten series dificultats en escriure oracions, fins i tot, tenint un petit fragment d'un poema per copiar-lo al costat. Escriuen la frases ajuntant diferents paraules, girant-les, amb omissions de lletres, escrivint algunes paraules amb lletra majúscula i altres amb minúscula, etc.

Com es pot observar a la gràfica (*Figura 1*), l'alumne 4 es situa per sobre de la mitjana i pel contrari l'alumne 1 es troba per sota de la mitja de la resta. Pel que fa als alumnes 2 i 3, es mantenen bastant estables en les diferents àrees de suport específic. Amb tot i això, en els quatre casos predominen els graus de desenvolupament d'entre 1 fins a 2,5, el qual els situa a tots per sota de la mitjana habitual.

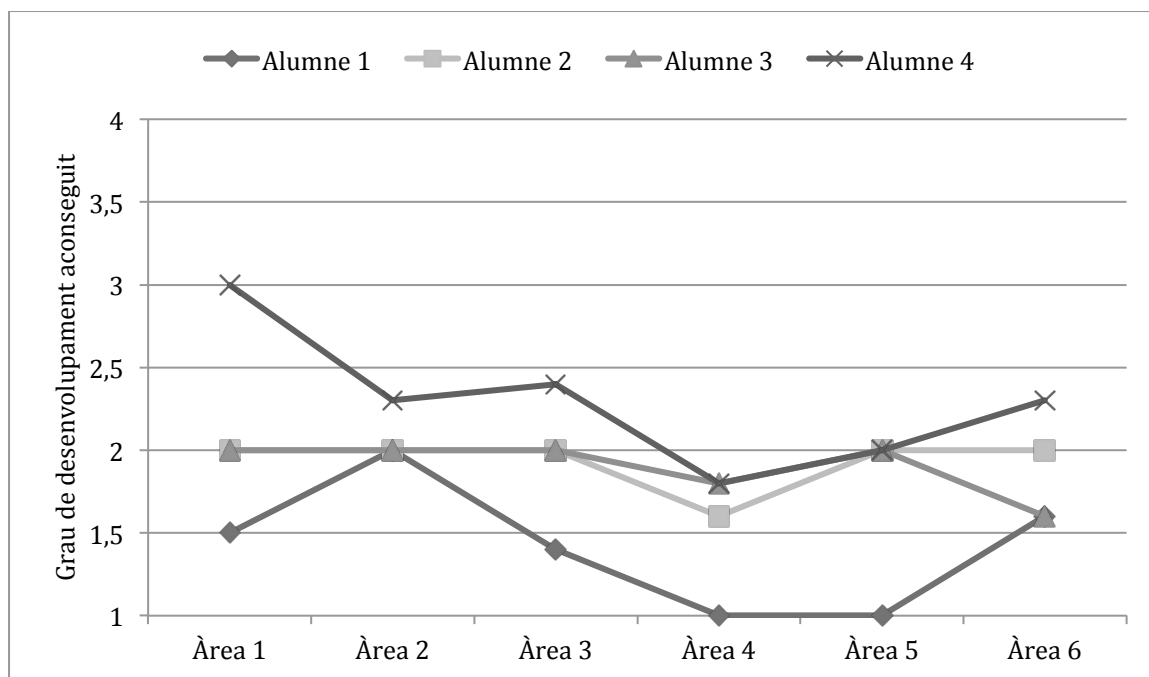

Figura 1. Comparació dels resultats dels factors que afavoreixen el desenvolupament de la CF en quatre graus de desenvolupament aconseguit dels quatre participants. NOTA: Àrea 1= rimes; Àrea 2= paraules i frases; Àrea 3= consciència de síl·labes; Àrea 4= fonemes; Àrea 5= introducció a les lletres-grafia; Àrea 6= consciència lèxica.

Percepció dels diferents professionals

Fent referència al segon objectiu específic, *identificar estratègies i metodologies dinàmiques per treballar la CF segons la percepció de diferents professionals*, es van fer servir com a referència un total de tres entrevistes semi-estructurades dirigides a dues psicòlogues i un logopeda, tots ells exercint la seva professió a l'escola on es realitza l'estudi. L'estudi es centra en analitzar les 5 àrees específiques (signes d'alerta, intervenció, suports, estratègies i avaluació) que han ajudat a obtenir totes aquelles estratègies i metodologies innovadores per al disseny dels jocs.

Pel que fa als *signes d'alerta* d'un infant amb la CF afectada, els tres especialistes posen èmfasi en què hem de començar a estar alerta quan es produeixen els següents fets: (a) no es reconeixen les lletres del propi nom, (b) no s'identifiquen els sons que representen les lletres (començant per les vocals), (c) realitzen una lectura molt lenta, (d) descodifiquen i confonen els símbols de la lectura, (e) ajunten molt les paraules, (f) roten molt les lletres i sovint fan omissions d'aquestes. També estan d'acord en el fet que cada infant té el seu nivell evolutiu, i el que marca la diferència en simples dificultats en l'habilitat de CF i el trastorn de la dislèxia recau en l'edat i en el malestar. És a dir, si un nen/a té moltes dificultats en la CF i aquestes li generen malestar, aquí es pot començar a parlar de trastorn, ja que dèficit en el processament neurològic és quelcom que t'impedeix avançar en el teu dia a dia. Així doncs, tal com afirma la psicòloga 1, *si aquestes dificultats*

no generen neguits i a més a més li permeten anar seguint encara que sigui a un ritme més lent, no es parlaria d'un trastorn.

En l'àmbit de la *intervenció*, les dues psicòlogues remarquen la importància que aquesta sigui precoç pel simple fet de la plasticitat del cervell, com més aviat es treballi aquesta habilitat els infants estaran molt més receptius envers l'aprenentatge. En relació a la qüestió sobre fins a quina edat és recomanable treballar la CF, els tres especialistes subratllen que hi ha bastant de debat en aquest tema, *hi ha qui recomanaria treballar-ho fins més d'hora i qui ho faria fins a edats més avançades*, tal com explicita el logopeda. Tot i així els tres especialistes situen la mitja d'edat a partir de 3r o 4rt de primària, on afirmen que si persisteixen les dificultats es pot començar a posar nom a les dificultats (trastorn de dislèxia o altres). En relació al procés de valoració que es segueix quan es detecten aquestes mancances a l'escola, les dues psicòlogues fan referència com a primer pas la passació d'una bateria de probes que es passen cada any al curs de 1r de primària, on es valoren aspectes com ara la percepció, el raonament, l'orientació, la CF, lectoescriptura, llenguatge, vocabulari, etc. Tal com afirma la psicòloga 2, *els resultats de les probes, acompanyats de les observacions que pot fer el tutor/a i les mateixes psicòlogues se'n pot extreure molta informació.*

Dins l'àrea dels *suports*, hi ha una unanimitat entre els participants en considerar *adaptacions universals* com ara: (a) tenir dos mestres per aula amb la segona persona que acompanyi exclusivament als alumnes amb aquestes dificultats (repetir les paraules, donar d'èmfasi al so, donar més exemples, etc.), (b) fer durar el màxim de temps possible el suport d'acompanyar els sons d'un suport visual (imatges), (c) escurçar els textos a llegir, (d) realitzar preguntes més mecàniques, (e) inferir en la part oral (si han de llegir en públic se'ls dona el text per tal que primer s'ho preparin a casa, etc.), (f) cuidar molt els grups on es posa l'infant amb dificultats i amb qui asseure'l, (g) suggerir jocs a les famílies per tal que puguin jugar-hi de forma lúdica (penjat, buscar paraules que rimin, buscar paraules curtes, paraules llargues, etc.) i per últim, (h) tenir en compte la part emocional com a aspecte que juga un paper clau amb tota l'evolució dels infants, com emfatitza la psicòloga 1, *per molt que es tingui clar que una dislèxia no és un trastorn emocional, aquesta emoció hi va implícita, i per moltes adaptacions que es facin si l'alumne no les viu bé s'han de retirar i canviar-les.* Pel que fa als *suports addicionals i intensius*, els tres especialistes ressalten la importància de la retirada del grup classe per tal de dur a terme reeducacions amb els infants (en els casos d'alumnes amb dificultats de CF severes o amb el trastorn de dislèxia).

En l'àrea centrada en les *estratègies* es subratllen molts recursos en comú. Els especialistes afirmen que per promoure la motivació dels alumnes utilitzarien el joc amb l'al·licient d'obtenir punts, realitzarien tallers manipulatius a l'aula, utilitzarien moltes targetes, materials plastificats, treball amb grup i/o amb parelles, reforçar els exercicis amb parts orals, fer equips entre els infants

per veure qui diu més paraules curtes/llargues, jugar al penjat, preguntar paraules que comencin per alguna lletra, etc. La psicòloga 2 també menciona el programa *Glifing* com a recurs didàctic per a treballar la CF jugant des de l'ordinador.

Pel que fa a les activitats i estratègies claus que es tindrien en compte per treballar aquesta habilitat, els tres especialistes fan referència a la idea d'adaptar jocs tradicionals. Les dues psicòlogues mencionen jocs com ara el *Lince*, el *Batamo*, la *Oca* o el *Memory*. En definitiva, tal com fa explícit la psicòloga 2, *un bon material per treballar la CF amb una escola és molt potent atès que pot servir tant per treballar amb infants de l'últim curs d'educació infantil (p5), com en tallers amb alumnes de primer cicle d'educació primària (1r i 2n), com a l'aula de reforç pels alumnes de cicle mig (3r i 4rt de primària).*

En la qüestió de dissenyar els jocs seguint diferents nivells de complexitat hi ha certes discrepàncies entre els especialistes. El logopeda defensa la idea de començar per la discriminació auditiva, continuar amb les lletres, seguir amb la síl·labes, les paraules i, partir d'aquí anar complicant fins a arribar a les oracions. Tot i així, les dues psicòlogues justifiquen que seria bo que els jocs englobessin tots els nivells de complexitat de la CF en un conjunt. Les dues afirmen que en el parvulari es treballa començant amb les rimes i síl·labes i cada vegada es va complicant més, però en el cas de primer de primària, emfatitzen la idea que segons el seu nivell evolutiu ja es podrien treballar tots els nivells en un conjunt si es tracta d'un joc.

Per últim, en relació amb la *avaluació*, segons la percepció dels tres especialistes és important fer una valoració dels diferents jocs a nivell individual, encara que ho treballin amb grup reduït. La psicòloga 1 fa referència a crear un registre d'avaluació amb diferents ítems que indiquen els aspectes estimulats en el joc, i en qualsevol sessió es marca el registre de com ho ha fet l'alumne. La psicòloga 2, en canvi, proposa dur a terme l'avaluació el primer dia que es presenta el joc, per tal de veure com el resolen els infants, tot i que remarca que hi ha moltes altres maneres de fer-ho. On incideixen tots tres professionals és en l'avaluació posterior, on el coneixement adquirit mitjançant el joc es generalitza cap al seu entorn, en una bona escriptura o una bona lectura.

Disseny de la proposta didàctica

Finalment, d'acord amb l'objectiu general que es va plantejar a l'inici de l'estudi, *dissenyar una proposta didàctica ajustada a les necessitats de quatre alumnes de primer de primària per estimular el desenvolupament de la CF i afavorir el seu llenguatge oral i escrit a través del joc*, s'han dissenyat un total de 5 jocs lúdics. Tots ells s'han dissenyat tenint en compte diferents nivells de complexitat.

En el primer joc, anomenat *la quina dels rodolins*, es treballen de forma específica la

percepció de les rimes entre dues paraules en forma de rodolins. El joc s'inicia quan el conductor/a d'aquest diu una paraula (ex. "riu") i cada jugador ha de mirar si en el seu tauler té una paraula que hi rimi, és a dir, que acabi amb el so /iu/ en aquest cas. El primer infant que fa línia, és a dir, que completa les primeres 3 paraules del tauler guanya i, el segon guanyador és el primer jugador que completa el tauler sencer (*veure annex 3*).

En el segon joc, *les síl·labes perdudes*, es potencia explícitament la consciència sil·làbica. Cada infant disposa d'un total de 3 targetes girades. A la senyal d'inici, cada jugador mira les seves cartes i intenta localitzar les imatges del tauler que tinguin el mateix nombre de síl·labes que les seves targetes. Cada vegada que es trobi una imatge es col·loca sobre la imatge del tauler corresponent. El primer qui trobi les 3 imatges diu "prou" i la resta de jugadors deixen de buscar més (*veure annex 3*).

El tercer joc es titula *la cadena de sons* i es treballen concretament els sons inicials i finals de les paraules i els fonemes. Una vegada repartides totes les cartes entre els jugadors, un dels infants col·loca sobre la taula una de les seves cartes (qualsevol). El jugador de la seva dreta ha de tirar una carta que comenci amb el mateix so; si la té, després pot tirar una altra carta, la que vulgui; però si no té cap carta que comenci amb el mateix so, s'ha de quedar la carta que el jugador anterior havia obert i deixar el torn al jugador següent. Guanya el primer jugador que es queda sense cartes (*veure annex 3*).

En el quart joc, *la ruleta fonològica*, s'introdueixen tots els nivells de complexitat que estimulen l'adquisició de la CF: rimes, síl·labes, sons inicials i finals, manipulació de fonemes, etc. El joc s'inicia repartint una fitxa per a cada jugador i col·locant-la a la casella de sortida del tauler. El jugador/a que mou fitxa primer diu en veu alta el nom del dibuix de la casella que li ha tocat, i tot seguit posa en funcionament la ruleta que li indicarà quina prova ha de realitzar. D'aquesta manera, els infants, per torns, aniran tirant el dau i aniran superant les respectives proves (*veure annex 3*).

El cinquè joc, conegut com a *el trivial fonològic*, té incorporats els diferents nivells de complexitat que estimulen l'adquisició de la CF de la mateixa manera que el joc anterior. Cada jugador, seguint el seu torn, ha de tirar el dau i moure la seva fitxa tantes caselles del tauler de joc com s'indiqui. A cada casella caldrà que l'alumne agafi un cartell i el doni al company/a de la seva dreta el qual haurà de llegir les diferents proves que estan escrites al cartell. Si es contesten correctament les diferents preguntes els jugadors es queden a la casella on havien caigut. Si no realitzen correctament les proves del cartell, cal retornar la casella des de la qual havia tirat el dau (*veure annex 3*).

Pel que fa al sistema d'avaluació dels jocs anteriors, està pensat per tal que l'educador/a avaluï diferents ítems relacionats específicament amb cada un dels jocs tenint en compte 4 graus de desenvolupament: 1 poc; 2 acceptable; 3 força; 4 molt. Tot i així, és important tenir en compte l'avaluació posterior, on el coneixement adquirit mitjançant el joc es generalitza cap al seu entorn, en una bona lectoescriptura a l'aula i fora d'aquesta. El conjunt de jocs han estat dissenyats per quatre d'alumnes d'entre 5 i 6 anys aproximadament, tot i que es podria aplicar en qualsevol grup més nombrós i en edats més avançades.

Discussió i conclusions

La finalitat d'aquest estudi era, d'una banda, analitzar les fortaleeses i les àrees de millora en relació a l'habilitat de la CF en 4 infants de 1r de primària, així com identificar estratègies i metodologies dinàmiques per treballar la CF segons la percepció de diferents professionals. D'altra banda, un cop feta aquesta detecció i anàlisi, l'altra objectiu era dissenyar una proposta didàctica ajustada a les necessitats dels 4 alumnes ajudant doncs a la estimulació i al desenvolupament de la CF per tal d'afavorir el seu llenguatge oral i escrit a través del joc. Per tant, l'elaboració d'aquest estudi pretén donar resposta a les necessitats detectades ja que, d'acord amb Garriga (2002), l'habilitat de la CF és un poderós predictor de les diferències individuals en l'aprenentatge de la lectoescriptura. Aquesta habilitat de caràcter metacognitiu passa a considerar-se, doncs, com a eix fonamental per a assolir una alfabetització de qualitat en la totalitat dels alumnes.

Per tal de donar resposta a l'objectiu general del present article, s'ha realitzat el disseny de 5 jocs lúdics. D'acord amb Chard i Dickson (2002), les habilitats que representen la CF dels infants manifesten una complexitat contínua. Com recalca Garriga (2002), es tracta de graduar els objectius i les activitats al llarg de tot el segon cicle de l'etapa infantil i principis de primària de cara a facilitar que el nen/a desenvolupi la CF per aproximacions successives. L'objectiu de totes les activitats és que els nens s'ho passin bé mentre aprenen a escoltar els sons en paraules. Així doncs, tenint en compte l'aportació dels darrers autors i la percepció dels diferents professionals, s'han dissenyat les activitats seguint un ordre coherent: en el primer joc es treballen explícitament les rimes; en el segon es segueix amb la consciència sil·làbica; el tercer potencia la divisió de paraules segons la seva arrel i terminació i, en els dos últims jocs, s'incorporen tots els nivells anteriors juntament amb el nivell més sofisticat de consciència fonològica, que és la consciència fonèmica. Per tant, a través d'aquesta proposta didàctica, es pretén capacitar als infants per a poder adquirir d'una forma lúdica i participativa l'habilitat de la CF. Així doncs, tal i com afirma Fons (1999), s'aprèn a parlar jugant, i jugant s'aprofundeix en el domini del llenguatge. Per aquest motiu, en aquest estudi s'utilitza la creació i l'adaptació de jocs per a fomentar la motivació i l'interès dels infants.

Pel que fa al primer objectiu específic, referent a les fortaleeses i àrees de millora en relació a l'habilitat de la CF dels 4 infants de 1r de primària, es va emprar, com a tècnica de recollida d'informació, la observació dels 4 alumnes de 1r de primària en un taller de llengua catalana. En els resultats obtinguts de les necessitats de suport específiques, s'ha denotat que: els infants necessiten constantment la figura de l'adult al seu costat per tal que li remarqui el so dels fonemes i els exemplifiqui amb paraules del seu abast; presenten les puntuacions més baixes en les àrees de (d) fonemes i (e) introducció de les lletres-grafies; en totes les àrees es situen per sota del nivell 3 de desenvolupament on generalment no identifiquen els ítems que se'ls demanen. Això es pot atribuir a que es tracta d'uns alumnes que, al marge de les seves limitacions actuals, el personal docent i la psicopedagoga del centre ja feien referència a la seva manca d'habilitats de lectoescriptura des de ben petits. Cal remarcar que d'aquí va sorgir la demanda des del Departament d'Orientació Psicopedagògica del centre (DOP) per col·laborar dissenyant tot aquell material manipulable necessari per estimular de forma lúdica la CF d'aquests alumnes. Tot i així seria interessant poder aplicar també la proposta dissenyada a tot el grup classe i amb tots aquells infants que encara no han adquirit del tot aquesta habilitat.

La recopilació d'estudis mostren l'eficàcia dels programes on s'incrementen els nivells de l'habilitat de la consciència fonològica amb alumnes de l'etapa d'infantil fins a 3r de primària. Aquest eficiència es veu reflectida en l'estudi de Defior i Tudela (1994) on els resultats reflecteixen que els infants mostren un augment significatiu en l'execució en les proves de CF, particularment important a l'inici de l'aprenentatge formal de la lectoescriptura. Així mateix, altres estudis com el de Serrano, Defior i Jimenez (2009) mostren resultats significatius que evidencien un efecte evolutiu en l'aprenentatge al llarg del primer any d'ensenyament de la lectura, observant un clar augment en l'execució mitjana a mesura que avança el curs. Amb tot lo exposat anteriorment es pot concloure que com més aviat es treballi aquesta habilitat més beneficis es poden veure reflectits a llarg termini en els alumnes.

Pel que fa al segon objectiu específic, el qual fa referència a identificar estratègies i metodologies dinàmiques per treballar la CF segons la percepció de diferents professionals, es va emprar l'entrevista com a tècnica principal de recollida de dades. Els resultats obtinguts en la percepció dels diferents professionals mostren que cada infant té el seu nivell evolutiu i, com indica Novellas (2007), els diferents nivells emocionals i els moments evolutius en què cada nen/a es troba condicionen l'adquisició de nous aprenentatges. El col·lectiu de professionals recalca que el que marca la diferència en simples dificultats en l'habilitat de CF i el trastorn de la dislèxia recau en l'edat i en el malestar que aquestes dificultats els causin. Tanmateix, la percepció de les dues psicòlogues posa de manifest la importància de la intervenció precoç quan es detecten dificultats en aquesta

habilitat, degut a la plasticitat del cervell que presenten els infants en edats tempranes, tot i que el logopeda creu que es pot començar a fer el treball explícit en edats més avançades. Quant a les adaptacions universals, els 3 professionals destaquen les següents: (a) tenir dos mestres per aula, (b) fer durar el suport visual, (c) inferir en la part oral, (d) cuidar molt els grups on es posa l'infant i (e) tenir en compte la part emocional com a aspecte que juga un paper clau amb tota l'evolució dels infants. D'altra banda, pel que fa a les adaptacions intensives, consideren oportuna la retirada del grup classe per tal de dur a terme reeducacions amb el psicopedagog/a. Com a estratègies principals que destaquen el col·lectiu de professionals cal mencionar: el joc amb l'al·licient d'obtenir punts; tallers manipulatius a l'aula; utilització de targetes i/o materials plastificats; treball amb grup i/o amb parelles. Per últim, els especialistes remarquen la importància de fer una avaluació dels jocs dissenyats a nivell individual sempre que aquesta es generalitzi posteriorment cap al context quotidià, en una bona escriptura i lectura.

En quant a les limitacions de l'estudi, cal destacar que el context en el qual s'ha dut a terme aquesta recerca és molt reduït, ja que es basa només en 4 alumnes d'una escola concertada de la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, no s'ha pogut investigar la primordial etapa d'educació infantil on cal incidir sens falta en l'estimulació de la CF. Seria interessant, també, ampliar el període d'observació en el taller de llengua catalana, atès que, per temes logístics, s'ha realitzat una observació i es podria obtenir un ventall més ampli d'informació dels resultats assistint a més classes.

Les perspectives de futur de l'estudi serien, en primer lloc, la posada en pràctica de la proposta de jocs didàctics per tal de poder estimular la CF de tots aquells alumnes que ho requereixin. Tanmateix, gràcies a la implementació dels jocs lúdics, un altre repte també seria que formi part d'un programa més ampli el qual tingui una continuïtat en el curs escolar i, d'aquesta manera, es puguin obtenir resultats a llarg termini. Finalment, és necessari que el disseny del conjunt de jocs sigui aplicat per diferents professionals (psicopedagogs/es, docents, logopedes, etc.) i que sigui vist com un suport universal per a tot l'alumnat. En aquest sentit, un material lúdic, manipulatiu i coherent per estimular la CF a les escoles esdevé una eina molt potent per utilitzar amb infants, tant d'educació infantil, com als primer cicles d'educació primària i/o a les aules de reforç. En definitiva, la nostra tasca ha de convertir-se en un suport i acompanyament tant pels col·lectius d'infants afectats com per les famílies. Una aportació que, de manera decisiva i constant, pugui contribuir a assegurar el desenvolupament personal dels infants.

Referències bibliogràfiques

- Adams, M. J. (1990). *Beginning to read: Thinking and learning about print*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Chard, D.J, i Dickson, S.V. (2002). La consciència fonològica: orientacions per ensenyar-la i avaluar-la. *Suports*, 6(1). Recuperat a <https://www.raco.cat/index.php/Suports/article/view/102053>
- Defior, S., i Serrano, F. (2011). Procesos fonológicos explícitos y implícitos, lectura y dislèxia. *Neuropsicología, Neuropsiquiatría y Neurociencias*, 11(1). Recuperado de: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3640858.pdf>
- Defior, S., i Tudela, P. (1994). Effect of phonological training on reading and writing acquisition. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 6(1). Recuperat a <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01027087>
- Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. (2012). La dislèxia: *detecció i actuació en l'àmbit educatiu*. Recuperat a <http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0057/78d86f2b-8e9e-45e3-ad9e-4641658865ff/dislexiainfpri.pdf>
- Fons, A. (1999). *Llegir i escriure per viure: Alfabetització inicial i ús real de la llengua escrita a l'aula*. (2a ed). Barcelona: La Galera.
- Garriga, E. (2002). *Consciència fonològica en els infants: un programa de classe*. Recuperat a: <https://logopedicum.com/wp-content/uploads/2017/02/programa.pdf>
- Garriga, E., i Sala, M. (2015). Avaluació, diagnòstic i intervenció en la dislèxia. *Aloma*, 33(01). Recuperat a <http://www.revistaaloma.net/index.php/aloma/article/view/253/163>
- Generalitat de Catalunya. (2014). Documents per a l'organització i la gestió dels centres: *El tractament i l'ús de les llengües al sistema educatiu. El projecte lingüístic de centre*. Recuperat a http://educacio.gencat.cat/documents/IPCNormativa/DOIGC/PEC_Tractament_us_llengues.pdf
- Latorre, A. (2003). La investigación acción: conocer y cambiar la pràctica educativa. *Graó*. Recuperat a <https://arteydocencia.files.wordpress.com/2013/08/investigacion-accion-antonio-latorre-2003-cap3adtulo-2.pdf>
- Novellas, L. (2007). Freud i el nen: El psicoanàlisi infantil actual. *Aloma*. Recuperat a <https://www.raco.cat/index.php/Aloma/article/viewFile/85850/110853>
- Organització de les Nacions Unides, Assemblea General de l'Organització de les Nacions Unides. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Recuperat a

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

Serrano, F., Defior, S., i Jimenez, G. (2009). Complexity and lexicality effects on the acquisition of Spanish spelling. *Learning and Instruction*, 19(1). Recuperat a <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959475208000194>

Tió, J. (2006). *Jocs de consciència fonològica: guia didàctica*. (1a ed). Barcelona: Edicions l'Àlber.

Vendrell, R. (2009). El joc lliure: un espai natural per al desenvolupament infantil. *Aloma*, 25(01). Recuperat a <https://www.raco.cat/index.php/Aloma/article/viewFile/144639>

Vigotsky, L (1978). *El desarrollo de los procesos psicológicos superiores*. Barcelona, España: Grupo editorial Grijalbo.

Annexos

Annex 1. Pauta d'observació

PAUTA D'OBSERVACIÓ PER A L'ADQUISICIÓ DE LA CONSCIÈNCIA FONOLÒGICA					
Nom alumne/a:					
Curs:					
Grau de desenvolupament aconseguit: 4=Sempre 3=Generalment 2=A vegades 1=Mai	GRAU DE DESENVOLUPAMENT ACONSEGUIT				OBSERVACIONS
	1	2	3	4	
Factors que afavoreixen el desenvolupament de la consciència fonològica					
RIMES					
1. Identifica les rimes correctament.					
2. Centra l'atenció en l'estructura de sons de les paraules i no en el significat.					
PARAULES I FRASES					
3. Comprèn que el llenguatge consisteix en frases de diferents llargàries.					
4. Comprèn que les frases estan formades per paraules de diferents llargades.					
5. Entén que les paraules estan formades per cadenes d'unitats cada vegada més petites.					
CONSCIÈNCIA DE SÍL·LABES					
6. Coneix que algunes paraules poden ser dividides en trossos o parts més petites.					
7. Sap "analitzar": separar les paraules en síl·labes.					
8. Sap "sintetitzar": ajuntar síl·labes per formar paraules.					
9. Compte, identifica, treu, afegeix i substitueix síl·labes de les paraules.					

10. Utilitza el material per ajudar a comptar, treure, afegir i substituir com ara xapes o taps d'ampolles, botons, etc.					
FONEMES					
11. Identifica com les síl·labes es divideixen en sons aïllats: fonemes					
12. Sap "analitzar": separa les paraules en fonemes					
13. Sap "sintetitzar": ajunta fonemes per formar paraules					
14. Compte, identifica, treu, afegeix i substitueix fonemes de les paraules i percep la col·locació en les mateixes.					
15. Representa els fonemes amb lletres.					
16. Utilitza un material diferent del que s'ha fet servir per treballar les síl·labes.					
INTRODUCCIÓ A LES LLETRES-GRAFIES					
17. Entén que els sons es representen per lletres (grafies).					
18. Comprèn el principi alfabètic: correspondència so- grafia					
CONSCIÈNCIA LÈXICA					
19. Compte mentalment les paraules d'una frase.					
20. Separa frases escrites per paraules.					
21. ESCRIU oracions amb un determinat número de paraules.					

Annex 2. Entrevista a especialistes

Introducció

Aquesta entrevista forma part de la recerca *“L'estimulació de la consciència fonològica a través del joc. Proposta d'intervenció educativa”*, dirigida per Alba Rentero Roca, estudiant de màster de psicopedagogia de la Universitat Ramón Llull (Blanquerna).

De cares al curs vinent es vol iniciar un projecte per part del DOP (Departament d'Orientació Psicopedagògica) de l'escola, en el qual es crearà un grup d'infants de 4 alumnes del primer cicle d'educació primària (curs de 1r) que presenten series dificultats amb l'habilitat de la consciència fonològica (CF). El propòsit és realitzar observacions dels infants per detectar mancances en la lectoescriptura i paral·lelament, dur a terme entrevistes a especialistes d'aquest àmbit per tal d'obtenir el màxim d'estratègies i posteriorment poder crear un conjunt de jocs manipulatius. Al llarg del curs escolar aquests jocs dinàmics serviran per reforçar les habilitats de CF de tots aquests infants.

Dades demogràfiques

- Sexe:
- Edat:
- Anys d'experiència com a especialista (logopeda/psicòloga/psicopedagoga):

Fonaments consciència fonològica

- Per què és tan important adquirir l'habilitat de la consciència fonològica?
- De quina manera l'ensenyament de la consciència fonològica facilita l'aprenentatge de la lectura als infants?

Signes d'alerta

- Quins són els senyals d'alerta d'un infant amb la CF afectada?
- Hi ha alguna relació entre les dificultats en la CF i el trastorn de l'aprenentatge com la dislèxia?

Intervenció

- Per què és important fer una intervenció precoç quan es detecten dificultats en la lectoescriptura?
- Fins a quina edat és recomanable treballar la CF en qualsevol cas?

- Quan hi ha indicis d'aquestes dificultats, quina mena de valoració es du a terme amb els infants?

Suports

- Quin tipus de suport universal o adaptacions creus que haurien de rebre els alumnes que els costa l'adquisició de la CF a l'aula?
- En quins casos es consideraria realitzar un suport adicional o intensiu?

Estratègies

- Quines estratègies poden ser útils per ajudar als nens/es amb dificultats en l'adquisició de la lectoescriptura?
- Com podem promoure la motivació dels infants per l'aprenentatge de la CF?
- Estic creant alguns jocs per tal de treballar de manera dinàmica l'habilitat de la CF en petit grup. Sabem que els jocs manipulables i les targetes són uns instrument que ens ajudarien a millorar la CF, però és suficient? Quines activitats i quines estratègies claus hem de tenir en compte per treballar aquesta habilitat?
- Els jocs citats anteriorment haurien de basar-se en diferents nivells de complexitat?

Avaluació

- Quins aspectes són importants per avaluar el progrés d'un infant? Com podem avaluar les activitats d'aula?

Formació

- Quin tipus de formació es rep en el centre sobre aquesta temàtica? Si no és així, quines necessitats de formació tenen? Què els hi agradaria?

Annex 3. Jocs de consciència fonològica

LA QUINA DELS RODOLINS	
Objectiu:	<ul style="list-style-type: none">- Percebre la rima entre dues paraules
Material:	<ul style="list-style-type: none">- Un tauler per cada nen/a- 6 cartes per cada jugador/a
Procediment:	<ul style="list-style-type: none">- Es fan prèviament algunes activitats preparatòries per assegurar la correcta interpretació del joc (es pot donar una paraula d'exemple i cada alumne dir una paraula que rimi, fer parelles de paraules amb les cartes que rimin, etc.)- Amb un dau s'estableix qui serà el conductor del joc (qui tregui el número més alt).- El conductor del joc reparteix 6 cartes i 1 tauler per a cada jugador/a. Si en sobren algunes, es deixen a la banda per tal que no entrin en joc.- El professor/a inicia el joc dient una paraula (ex. "riu" i cada jugador ha de mirar si té una paraula que hi rimi, és a dir, que acabi amb el so /iu/).- Hi ha dos guanyadors: en primer lloc guanya el primer infant que fa línia, és a dir, que completa les primeres 3 paraules del tauler i ho ha d'indicar cridant: <i>línia!</i>, i en segon lloc guanya el primer jugador que completa el tauler sencer i ho ha d'indicar cridant <i>quina!</i>.
Avaluació:	<p>El mestre avalua diferents ítems relacionats amb el joc tenint en compte 4 graus de desenvolupament : 1 poc; 2 acceptable; 3 força; 4 molt.</p> <p>Ítems:</p> <ul style="list-style-type: none">- Identifica les rimes correctament- Mostra interès per l'activitat- Compleix les normes del joc- Respecte als companys
Número de jugadors:	4 o més.
Edat:	A partir de 5 anys.

LES SÍL·LABES PERDUDES

Objectius:

- Saber comptar les síl·labes d'una paraula

Materials:

- Un tauler amb imatges dibuixades
- 30 cartes dibuixades

Procediment:

- Es reparteixen tres targetes a cada infant girades. A la senyal d'inici, cada jugador mira les seves cartes i intenta localitzar les imatges del tauler que tinguin el mateix nombre de síl·labes que les seves targetes. Cada vegada que es trobi una imatge es col·loca sobre la imatge del tauler corresponent. El primer qui trobi les 3 imatges diu "prou" i la resta de jugadors deixen de buscar més.
- Tot seguit es fa una comprovació dels resultats entre els participants. Cada jugador guarda les targetes de les imatges que ha sigut capaç de localitzar, la resta s'introdueixen de nou a la capsa i es barregen totes.
- El conductor del joc torna a repartir 3 targetes a cada jugador i es torna a començar una nova ronda, i així successivament.
- Guanya el primer jugador que aconsegueixi reunir 15 targetes.

Avaluació: El mestre/a té en compte una sèrie d'ítems que avaluen l'activitat segons el grau de desenvolupament d'aquesta: 1 poc; 2 acceptable; 3 força; 4 molt.

Ítems:

- Relaciona correctament el nombre de síl·labes de les cartes i el tauler
- Es mostra àgil i ràpid/a a la hora de fer la relació entre les síl·labes
- Compleix les normes del joc
- Respecta els companys

Número de jugadors: De 3 a 6.

Edat: A partir de 6 anys.

LA CADENA DE SONS

Objectius:

- Relacionar les paraules que tenen els mateixos sons al començament o al final

Materials:

- 30 cartes dibuixades

Procediment:

Opció a

- Es fan prèviament algunes activitats preparatòries per assegurar la correcta interpretació de la imatge (es poden cantar les paraules, fer pilons de cartes segons els sons inicials, etc.)
- Amb un dau s'estableix qui serà el conductor del joc (qui tregui el número més alt).
- El conductor del joc reparteix totes les cartes entre els jugadors. Si en sobren algunes, es deixen de banda per tal que no puguin entrar en joc.
- El jugador de la dreta del conductor del joc inicia l'activitat col·locant sobre la taula una de les seves cartes (qualsevol). El jugador següent ha de tirar una carta que comenci amb el mateix so; si la té, després pot tirar una altra carta, la que vulgui; però si no té cap carta que comenci amb el mateix so, s'ha de quedar la carta que el jugador anterior havia obert i deixar el torn al jugador següent.
- Guanya el primer jugador que es queda sense cartes.

Opció b

- S'hi juga com en la *opció a*, però tenint en compte els sons finals de les paraules.

Variants:

Amb les mateixes cartes es pot jugar al joc tradicional del *mentider*.

- Els jugadors, per ordre, obren sobre la taula una carta dient el nom i el so amb el que comença la paraula:
 - *SABATA, comença amb el so X!*
- Si s'equivoca i el jugador que va al seu darrere se n'adona l'ha de rectificar:
 - *No, SABATA no comença amb X, sinó amb S!*
- Aleshores el jugador que s'havia equivocat s'ha de quedar les totes les cartes que els altres jugadors han col·locat sobre la taula.
- Si un jugador s'equivoca i el que va al seu darrera no se n'adona i canta la seva carta, qualsevol altre jugador pot intervenir i rectificar-lo. Aleshores és el jugador qui no s'havia adonat de l'equivocació qui s'ha de quedar totes les cartes que els altres

jugadors havien tirat.

- Guanya el primer jugador que es queda sense cartes.

Avaluació: El mestre avalua diferents ítems relacionats amb el joc tenint en compte 4 graus de desenvolupament : 1 poc; 2 acceptable; 3 força; 4 molt.

Ítems:

- Relaciona correctament les paraules que tenen el mateix so inicial
- Relaciona correctament les paraules que tenen el mateix so final
- Mostra interès per l'activitat
- Compleix les normes del joc
- Respecte als companys

Número de jugadors: De 3 a 6.

Edat: A partir de 5 anys.

LA RULETA FONOLÒGICA

Objectius:

- Percebre la rima entre dues paraules
- Saber comptar les síl·labes d'una paraula
- Relacionar les paraules que tenen els mateixos sons al començament o al final
- Percebre que les paraules estan formades per cadenes d'unitats cada vegada més petites
- Identificar com les síl·labes es divideixen en sons aïllats (fonemes)

Materials:

- Un tauler de joc
- Fitxes de joc
- Capsa amb totes les lletres de l'abecedari
- Una ruleta

Procediment:

- Es prepara tot el material necessari, col·locant el tauler de joc i la ruleta al centre de la taula.
- Es reparteixen les fitxes de joc de manera que cada jugador tingui una fitxa.
- Es col·loquen totes les fitxes a la casella de sortida. Amb un dau s'estableix qui serà el conductor del joc (qui tregui el número més alt).
- El jugador/a que ha mogut fitxa diu en veu alta el nom del dibuix que li ha tocat i posa en funcionament la ruleta i espera que s'aturi en una de les proves.
- Un cop ha donat la resposta, si aquesta és correcta el jugador/a pot avançar una casella del tauler. Si és incorrecta haurà de retrocedir una casella.
- Els jugadors, per torns, aniran tirant el dau i aniran superant les respectives proves.
- Guanya el jugador que arribi primer a la casella central.

Avaluació: El mestre avalua diferents ítems relacionats amb el joc tenint en compte 4 graus de desenvolupament : 1 poc; 2 acceptable; 3 força; 4 molt.

Ítems:

- Relaciona correctament les paraules que tenen el mateix so inicial
- Relaciona correctament les paraules que tenen el mateix so final
- Mostra interès per l'activitat
- Compleix les normes del joc

- Respecte als companys
Número de jugadors: De 2 a 6 jugadors.
Edat: A partir de 5 anys.

EL TRIVIAL FONOLÒGIC

Objectius:

- Percebre la rima entre dues paraules
- Saber comptar les síl·labes d'una paraula
- Relacionar les paraules que tenen els mateixos sons al començament o al final
- Percebre que les paraules estan formades per cadenes d'unitats cada vegada més petites
- Identificar com les síl·labes es divideixen en sons aïllats (fonemes)

Materials:

- Un tauler de joc amb 100 caselles
- 15 cartells de joc amb les diferents proves autoavaluatives. Cada cartell treballa una habilitat fonològica concreta (rimes, addició de sons, comptar síl·labes, fonemes, etc.)
- Daus i fitxes de diferents colors (una fitxa per cada jugador)
- Lletres de l'abecedari
- Imatges i dibuixos diversos

Procediment:

- El joc comença amb el tauler sobre la taula i els cartells amb les proves col·locats un sobre l'altre, a l'inrevés.
- El jugador que tira el dau amb el nombre més alt començarà a jugar.
- Cada jugador, per torn, ha de tirar el dau i moure la seva fitxa tantes caselles del tauler de joc com s'indiqui.
- A cada casella caldrà que l'alumne agafi un cartell i el doni al company/a de la seva dreta el qual haurà de llegir les diferents proves que estan escrites al cartell. Quan s'acabi de formular una pregunta l'alumne que realitza la prova cal que la contesti i, immediatament, se li avaluï la resposta (el company que llegeix el cartell ja té escrites les respostes correctes). Si contesta correctament les diferents preguntes es queda a la casella on havia caigut. Si no realitza correctament les proves del cartell, cal retornar la casella des de la qual havia tirat el dau.
- Si cau en una casella amb una imatge cal seguir les instruccions de la guia.

Avaluació: El mestre avalua diferents ítems relacionats amb el joc tenint en compte 4 graus de desenvolupament : 1 poc; 2 acceptable; 3 força; 4 molt.

Ítems:

- Identifica les rimes correctament
- Diferencia correctament el nombre de síl·labes de les diferents paraules
- Relaciona correctament les paraules que tenen el mateix so inicial i final
- Distingeix que les paraules estan formades per cadenes d'unitats cada vegada més petites
- Identifica com les síl·labes es divideixen en sons aïllats (fonemes)
- Mostra interès per l'activitat
- Compleix les normes del joc
- Respecte als companys

Número de jugadors: De 4 a 6.

Edat: A partir de 5 anys.